

נסמ

בבית המשפט העליון בשנתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 3411/92

בפני: כבוד השופט ד. לויין
כבוד השופט ג. בך
כבוד השופט י. קדמי

המערערים: 1. אברהם רובינשטיין
2. אמנון וג'יורא רובינשטיין -
יורשי אהרון רובינשטיין ז"ל

נגד

המשיבה: לאה ברזבסקי

ערעור על פסק דין של בית המשפט המחוזי
בתל-אביב-יפו מיום 28.5.92 בת.ע. 5922/86, 5924
שניתן על ידי כבוד השופט י. גולדברג

בשם המערערים: עו"ד ד. גולן

בשם המשיבה: עו"ד ע. סביר

פסק - דין

השופט י. קדמי

נושא הדין

1.

בפנינו ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו
(כב' השופט יואל גולדברג), לפיו קוימה צוואתו המאוחרת של המנוח שמואל
זילברשטיין ז"ל, מיום 16.6.86, (להלן - הצוואה השניה), בה הוא מצווה
את כל רכושו לטובת המשיבה, הגב' לאה ברזבסקי; וזאת - אגב קביעה כי

הצוואה השניה מבטלת את הצוואה המוקדמת יותר שערך המנוח ביום 3.10.83 (להלן - הצוואה הראשונה), בה ציווה את רכושו לאחים אברהם ואהרון רובינשטיין, בני דודו מדרגה ראשונה.

במהלך הדיון בבית המשפט המחוזי, נפטר אהרון רובינשטיין ז"ל ובנעליו באו יורשיו - אמנון וגיורא רובינשטיין.

2. העובדות

להלן, בתמצית, עקרי העובדות הדרושות לבירור הערעור:

א. המנוח, שמואל זילברשטיין, נפטר ביום 28.9.86 בבית החולים ע"ש איכילוב בתל-אביב, והוא בן 85 שנים.

ב. עם עלייתו לארץ ישראל, החל המנוח לעבוד בחברת הבניה של האחים רובינשטיין, קרוביו, בעבודות זגגות. משפחתו, אשתו וחמשת ילדיו של המנוח, שנתרו מאחור בפולין, נשמדו מיד המרצח הנאצי. המנוח נישא בשנית, אך שוב פקד אותו השכול והוא איבד גם את אשתו השניה. אשתו השלישית, הגב' נחמה וילק ז"ל, היתה אשה אמידה ובעלת נכסים והדירה שירש ממנה המנוח, מהווה את עיקר העזבון הנתון במחלוקת שלפנינו.

ג. מאז פטירתה של אשתו השלישית, הגב' וילק, ועד מותו, נסתייע המנוח בעוזרות בית ומטפלות שונות; האחרונה שבהן - אשר החלה בעבודתה אצל המנוח כשנה ומחצה לפני פטירתו - היא המשיבה, הגב' ברזבסקי...

ד. במהלך העשור האחרון לחייו, אושפז המנוח מספר פעמים בבית החולים; כאשר בשנת 1986 - היא שנת חייו האחרונה - אושפז המנוח בכיה"ח שלוש פעמים: בתקופה שבין 22.8.86 לבין 10.8.86; בתקופה שבין 14.9.86 לבין 7.9.86; ובתקופה שבין 28.9.86 לבין 27.9.86 (יום פטירתו). הצוואה השניה נחתמה, כאמור, חדשיים לפני האשפוז הראשון מבין השלושה, דהיינו בתאריך 16.6.86.

ה. בשנים 1977-1978 מכרה הגב' וילק מספר מגרשים שהיו בבעלותה, ואת התמורה - בסכום כולל של כארבע מאות אלף ל"י - מסרה לאחים רובינשטיין על מנת שתשמש כקרן למימון צרכי מחייתם של המנוח ושלה. כשלושה חדשים לפני פטירתו של המנוח, הודיעו לו האחים רובינשטיין כי קופתו אצלם ריקה, ודרשו ממנו כי ימכור את הדירה שהורישה לו אשתו, לשם מימון הוצאות מחייתו. המנוח כעס מאד על דרישה זו של האחים רובינשטיין, וככל שניתן ללמוד מן העובדות שנתבררו במהלך הדיון בכך נעוצה החלטתו של המנוח, להדיר את המערערים מעזבונו ולעשות צוואה חדשה לטובת המשיבה.

3. טענות המערערים בבית המשפט המחוזי

את התנגדותם לקיום הצוואה השניה, מיקדו המערערים בשלוש הטענות

הבאות:

א. בעת החתימה על הצוואה השניה, היה המנוח במצב בריאות קשה, נפשית ופיזיולוגית; ומשום כך, לא היה מסוגל להבחין ב"טיבה" של הצוואה השניה והיא בטלה מכוח הוראותיו של סעיף 26 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 (להלן - החוק).

ב. בשעת החתימה על הצוואה השניה, היה המנוח נתון להשפעה בלתי הוגנת מצדה של המשיבה; ועל כן בטלה הצוואה השניה מכוח הוראתו של סעיף 30(א) לחוק. בהקשר זה, טענו המערערים לקיומה של תלות מקיפה ויסודית של המנוח במשיבה, מכוחה נושאת המשיבה בנטל השכנוע שלא הפעילה השפעה בלתי הוגנת על המנוח; ולטענתם - המשיבה לא הרימה נטל זה.

ג. המשיבה "לקחה חלק" בעריכת הצוואה השניה, ועל כן בטלה הצוואה מכוח הוראתו של סעיף 35 לחוק.

4. הכרעת הדין בבית המשפט המחוזי

א. בפסק דין ערוך ומנומק היטב, קבע בית המשפט, כי המנוח, חרף מצב בריאותו הרעוע, היה בדעה צלולה בשעה שחתם על הצוואה השניה והיה מודע לטיב מעשיו. בית המשפט דחה את הטענות לפיהן נוצרה ביחסי המנוח והמשיבה תלות "מקיפה ויסודית", אשר הביאה לכידודו של המנוח מן העולם החיצון ולשלילת רצונו האוטונומי; ועל כן, נותר נטל השכנוע בדבר קיומה של השפעה בלתי הוגנת על כתפי המערערים, ואלה לא הרימוהו.

ב. בית המשפט הדגיש, כי היזמה לעריכת הצוואה היתה של המנוח, וכי הוא זה שיצר את הקשר עם עורך דינו, עו"ד ויינברג - אשר הופיע והעיד בהרחבה ובצורה משכנעת בפני בית המשפט - והטיל עליו את המשימה לערוך את צוואתו החדשה, תוך שהוא מדגיש את הוצאתם הקטגורית של האחים רובינשטיין מכלל הנהנים מעזבונו על אף עצה אחרת שהשיא לו עו"ד ויינברג.

ג. ואילו לענין נוכחותה של המשיבה במשרד של עורך הדין בעת עריכת הצוואה השניה, קבע בית המשפט כי בהתחשב בכך שהיא שהתה בחדר נפרד בעת עריכת הצוואה - אין נוכחותה במשרד מביאה אותה בגדר "לקיחת חלק" בעריכת הצוואה, כמשמעותה בסעיף 35 לחוק.

5. הערעור

א. בפנינו, חזרו המשיבים על שלוש הטענות האמורות, כשהם מבקשים מאתנו להתערב בממצאי המהימנות ובקביעות העובדתיות של בית המשפט המחוזי.

בחנתי וחזרתי ובחנתי הבקשה להתערב בממצאי המהימנות שנקבעו על ידי בית המשפט המחוזי ולא מצאתי עילה לעשות כן. כידוע, הכלל הוא שאין ערכאת הערעור מתערבת בממצאי מהימנות - ובקביעות העובדתיות המבוססות עליהם - שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית, אלא כנסיבות הריגות, ובין היתר: כאשר אין לערכאה הדיונית יתרון כלשהו על פני ערכאת הערעור בהקשר זה, או שקביעותיה של הערכאה הדיונית אינם עומדים במבחן של הגיון ושכל ישר או שאין להם אחיזה מספקת בחומר הראיות שבא בפניה (ראה למשל: ע"א 3666/90, מו(4) 45, מלון צוקים נ' עירית נתניה; ע"א 207/86, מב(4) 63, מגן נ' בכר).

במקרה דנן, לא נתקימו אותן נסיבות מיוחדות המצדיקות סטייה מן

הכלל האמור.

גם מקום בו סבל פלוני מרגעים או אף מתקופות שבהם נתערפלה זעתו, הרי אם מצא בית המשפט כי היה צלול ביום עשיית הצוואה - ולא כל שכן, אם כך היו פני הדברים במועד עשייתה הלכה למעשה - הריהו רשאי וצריך לקבוע, כי פלוני "הבין את טיבה" של הצוואה שעה שעשה אותה.

ולכסוף, לא למיותר יהיה לציין גם זאת:

"והרי לא די בהעלאת ספקות גרידא כדי לעמוד בנטל השכנוע המוטל על הטוען לחוסר כשירות לצוות" (ע"א 279/87 רובינוביץ נ' קרייזל, פ"ד מג(1) 760, 762).

המערערים - אם בכלל - אינם יכולים לטעון בהקשר זה ליותר מאשר "העלאת ספקות" ובכך, אין, כאמור, כדי לסייע להם.

(2) המנות היה נתון ל"השפעה בלתי הוגנת"

להקלת בירורה של טענה זו, נוסחו של סעיף 30(א) לחוק הירושה:

"הוראת צוואה שנעשתה מחמת אונס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית - בטלה."

טענתם של המערערים, בקליפת אגוז, היא, כי לנוכח מצבו הבריאותי הלקוי של המנות, מותר להניח שתלותו במשיבה היתה מקיפה ויסודית במידה המעבירה אליה את נטל ההוכחה שהמנות לא היה נתון להשפעה בלתי הוגנת מצדה; וכי היא לא הרימה בנטל זה.

הכלל באשר לנטל ההוכחה במקרה כגון דא הוא: מקום בו אדם טוען לקיומה של השפעה בלתי הוגנת, שהשפיע פלוני על רצונו של אלמוני בסמוך לעריכת צוואתו של האחרון, נטל ההוכחה להראות קיומה של השפעה כזו - ואין די בהוכחת "חשש להשפעה" בלבד - מוטל על הטוען, שבהקשר זה הוא המוציא מחברו (ע"א 190/68 סוטיצקי נ' קלינבורט, פ"ד כב(2) 139, 140).

עם זאת, יש נסיבות בהן "מתהפך" נטל ההוכחה ועובר אל שכמו של המתנגד לקיום הצוואה, כדלקמן:

"כאשר הנסיבות האופפות את המקרה מצביעות על קיומה של תלות של אדם אחד בזולתו, שהיא כה מקיפה ויסודית שניתן להוכיח כי נשלל רצונו החופשי והבלתי תלוי של אותו אדם במה שנוגע ליחסים שבינו לבין הזולת, כי אז אפשר לומר שעשייה או פעולה שהיא בעליל לטובתו של זה האחרון היא תוצאה של השפעה בלתי הוגנת מצדו, אלא אם הוכח היפוכו של דבר. כלומר, במקרה כזה חובת ההוכחה על אי קיומה של השפעה בלתי הוגנת עומדת על שכמו של המבקש לקיים את המעשה או הפעולה" (ע"א 423/75 מ' בן נון בעניין צוואת אסתר אלבכרי נ' ריכטר ואח', פ"ד לא(1) 372, 378; וראה גם פסק דינם של השופטים גולדברג ושטרסכרג-כהן כנגד דעתו החולקת של השופט חשין בע"א 5185/93 הי"מ נ. מרום, טרם פורסם).

וכך קבע השופט קמא בסוגיית ההשפעה הבלתי הוגנת:

"מידת התלות שגילה המנות כלפי הסובבים אותו ועליהם נמנים המטפלות השונות וגם האחים רובינשטיין, מנהלי ענייניו הכספיים, לא הגיעה אף פעם לדרגה שהביאה לשליטת הזולת על המנות. חרף חולשת הגוף ומחלותיו הרבות ומצבו הירוד, שוכנעתי כי המנות לא איבד את כושרו השכלי, במידה שתשלול ממנו את כושר הציווי. אין גם כל ממש בטענה שהמבקשת בודדה את המנות מן העולם החיצוני וכך התאפשרה השפעה בלתי הוגנת מצידה על המנות". (עמ' 41-40 לפסק הדין).

מסקנה זו של השופט המלומד, נתמכת בעדויות המטפלות השונות שטיפלו במנות במהלך השנים והמשיכו לבקרו אף לאחר תום העסקתן, בעדויותיהם של עובדים במעון הקשישים אותו נהג לפקוד ובעדותו של עוה"ד ויינברג; ולא מצאתי כל צידוק עניני להתערב במסקנתו המבוססת והמנומקת של בית המשפט קמא בענין זה.

ואין אני מתעלם בענין זה, מטענתם של המערערים לפיה נכשלה המשיבה בעדותה באי אילו סתירות ובאי דיוקים. בית המשפט קמא לא התעלם מפגמי המהימנות שנפלו בעדותה של המשיבה, ועל כן לא השתית את מסקנותיו בסוגיה זו על עדות המשיבה, אלא על מגוון רחב של ראיות ועדויות שנמצאו על ידו מהימנות; וסמך ידיו על דברי המשיבה - במכוון - רק מקום בו מצא להם תימוכין בעדויות אחרות שהובאו בפניו.

לאור האמור לעיל, אין בטענות המשיבים בהקשר זה ולא כלום.

3. "לקיחת חלק" בעריכת הצוואה

להקלת בירורה של הטענה, להלן נוסח סעיף 35 לחוק הירושה:

"הוראת צוואה, פרט לצוואה בעל פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה בן-זוגו של אחד מאלה - בטלה."

המערערים טוענים, כי נוכחותה של המשיבה במשרדו של עו"ד ויינברג עובר לעריכת הצוואה, מהווה "לקיחת חלק בעריכתה" כמשמעותה בהוראת החוק דלעיל, ולא היא.

בפני בית משפט קמא היתה בענין זה עדותו הנחרצת והמהימנה של עוה"ד ויינברג, אשר העיד: כי היוזמה לעריכת הצוואה השניה באה מצידו של המנוח; וכי הוא הוציא את המשיבה מן החדר בו ישב עם המנוח כאשר עמד להתחיל במלאכת עריכת הצוואה.

כן הוסיף והסביר עו"ד ויינברג כי - על פי התרשמותו - המנוח היה אותה שעה צלול ועמדתו העיקשת בדבר סילוקם של האחים רובינשטיין מצוואתו היתה פרי החלטתו העצמאית, הכנה והנחרצת.

גם טענה זו דינה להידחות.

6. סוף דבר

א. ככל שניתן ללמוד מחומר הראיות שבא בפני בית המשפט המחוזי, אין לאחים רובינשטיין על מי להלין אלא על עצמם, על שהכעיסו נהתנהגותם את המנוח והביאוהו - כשהוא במלוא חושיו - לכטל את צוואתו הראשונה ולהדירם מן הצוואה השניה. גם אם כעסו של המנוח לא היה מוצדק על פי אמת מידה אוביקטיבית - כפי שמוכן היה השופט גולדברג להניח - אין בכך כדי לשנות את התוצאה. בלבו של המנוח גמלה ההחלטה לשלול מן המשיבים הנאה כלשהי מעזבונו והוא נתן לכך ביטוי מלא, חד ובהיר בצוואה השניה, שנערכה כדת וכדין.

ב. הייתי דוחה את הערעור ומחייב את המערערים לשלם למשיבה הוצאות שכר טרחת עו"ד בסך 15,000 ש"ח.

השופט ד. לוינ

אני מסכים.

שופט

השופט ג. בך

אני מסכים.

שופט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט י. קדמי.

ניתן היום, ט"ו בסיון תשנ"ה (13.6.95).

שופט

שופט

שופט

העתק מתאים למקור
שמריהו כהן
מזכיר ראשי
עא341192
שס/

בפני בית משפט קמא היתה בענין זה עדותו הנחרצת והמהימנה של עוה"ד ויינברג, אשר העיד: כי היוזמה לעריכת הצוואה השניה באה מצידו של המנוח; וכי הוא הוציא את המשיבה מן החדר בו ישב עם המנוח כאשר עמד להתחיל במלאכת עריכת הצוואה.

כן הוסיף והסביר עו"ד ויינברג כי - על פי התרשמותו - המנוח היה אותה שעה צלול ועמדתו העיקשת בדבר סילוקם של האחים רובינשטיין מצוואתו היתה פרי החלטתו העצמאית, הכנה והנחרצת.

גם טענה זו דינה להידחות.

6. סוף דבר

א. ככל שניתן ללמוד מחומר הראיות שבא בפני בית המשפט המחוזי, אין לאחים רובינשטיין על מי להלין אלא על עצמם, על שהכעיסו בהתנהגותם את המנוח והביאוהו - כשהוא במלוא חושיו - לבטל את צוואתו הראשונה ולהדירם מן הצוואה השניה. גם אם כעסו של המנוח לא היה מוצדק על פי אמת מידה אוביקטיבית - כפי שמוכן היה השופט גולדברג להניח - אין בכך כדי לשנות את התוצאה. בלבו של המנוח גמלה ההחלטה לשלול מן המשיבים הנאה כלשהי מעזבונו והוא נתן לכך ביטוי מלא, חד ובהיר בצוואה השניה, שנערכה כדת וכדין.

ב. הייתי דוחה את הערעור ומחייב את המערערים לשלם למשיבה הוצאות שכר טרחת עו"ד בסך 15,000 ש"ח.

השופט ד. לוין

אני מסכים.

שופט

השופט ג. בד

אני מסכים.

שופט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט י. קדמי.

ניתן היום, ט"ו בסיון תשנ"ה (13.6.95).

שופט

שופט

שופט

העתק מתאים למקור
שמריהו כהן
מזכיר ראשי
עא341192
שס/